

La filosa

(ALDC, V, 1013. La filosa)

La *filosa* és un “instrument per a filar a mà que consisteix en un bastó (“totxet” 106), generalment de canya (“canya” 122, “una canya esclada” 102, 106, “una canya badada” 146), acabat per un cap on s’enrotlla la floca (“moixell” 30) que es vol filar” (DIEC). El mot és una reducció de *roca filosa*, compost d’un der. del germ. RÖKKO ‘filosa’ i de l’adj. *filosa* ‘filamentosa, embolcada de fil’; com que *roca* en cat., com en oc., significava ‘penya’ (< preromà RÖKKA), es va imposar el determinant, *filosa*, com a nom de l’instrument (cf. en canvi com va triomfar el nucli en cast. *rueca*, port. *roca*, it. *rocca*, descendents de l’ètim germànic). En són var. *filoa*, per pèrdua de la -s- intervocàlica, i *filova*, per inserció d’una -v- antihiàtica, pròpies del mall., que podrien atribuir-se a una ultracorrecció realitzada en aquest dialecte per contacte amb l’oc. *Filo[s]a* 87, 93, 94, 100, 102, 131, 134, 138 presenta una sorda en poblacions apitxades i *firosa* 85, un canvi [l] > [r] propi de l’alg. *Filadora* i *filador* 48, 123, 124, 178 són der. de *filar*. Són altres designacions *canya* 132, *tronc* 57, basats en la

matèria de què es fa, i *canamera* 151, der. de *cànem* (< CANNĀBU), per la matèria del moixell. *Remanadora* 153 sembla una confusió amb *debanadora* (der. de *debanar*), refeta amb el prefix *re-* i l’equivalència acústica B = M.

Quan es tracta d’una “màquina de filar, especialment la moguda a mà” (DIEC), aleshores tenim altres mots: *torn* 11, 24, 27, 29, 34, 149, 150 o *torn de filar* 15, 44, amb el der. dim. *tornet* 161; *roda* 55, 62, 148, 178, 186, 190 o *roda de filar* 32, 157, per l’armadura rodona que forma part de l’instrument, i *rué* 14, pres del fr. *roués*, del qual *rodet* 7 deu ser una adaptació; *màquina de filar* 45. L’alg. *ruca* 85 és pres de l’it. *rocca*.

En l’aspecte geolingüístic, notem el predomini de *filosa*, amb les seves var., a tot el domini lingüístic, tret d’una part important del val. on apareix, aquí i allà, *roda (de filar)*, *filadora*, *tornet* com a nom de la màquina.

Són mots normatius *filosa*, des del DOrt, 1917; *màquina filadora*, *filadora*, des del DG₁, 1932.

